

ПОСТАТИ ДЕО СТВАРАЊА МИТА: РАЗМИШЉАЊА ПРЕВОДИОЦА

Искрено говорећи, савремену пољску књижевност сам почела да преводим захваљујући Олги Токарчук и Мишкином млину за кафу.

Пре много година, на самом крају прошлог века, нашла сам се у Вроцлаву, у летњој језичкој школи за странце. Једном приликом сам упитала професорку којег би савременог пољског аутора препоручила да прочитам. Она је без размишљања одговорила – Олгу Токарчук. У књижари је било неколико књига, али су ми руке саме кренуле према новитету – роману *Памћивек и друја доба*. Иако сам још увек слабо знала пољски језик, читала сам с уживањем, користећи сваки слободан тренутак. А одушевила сам се и одељком насловљеним „Доба Мишкиног млина“. Сећам се да сам се возила метроом, држећи у рукама књигу, а под прстима сам осећала глаткоћу белог порцелана и хладноћу месингане дршке; унаоколо се простирао сеоски пејзаж и лебдео мирис свеже млевене кафе. Истовремено су ми навирале мисли о Платоновим ейдосима, о Гротином дивовском каменом млину из нордијске митологије, о Мишкином млинчићу за кафу као микрокосмосу у односу на макрокосмос велике воденице и као *axis mundi* у односу на читав Памтивек. Осетила сам да једноставно морам да поделим ово осећање с пријатељима и познаницима. Такође сам желела да спајам речи тако да из неухватљивих емоција, успомена из детињства и искуства преточеног из древних мудрих књига створим слике – симболе. И схватила сам да могу то да радим преводећи Олгине речи на свој језик.

Једном је у неком од интервјуа Олга Токарчук рекла да тежи да створи „литературу центра“, то јест књижевност која је написана као популарна и истовремено отворена за дубинско ишчитавање и интерпретацију. *Памћивек и друја доба* делује управо на такав начин – даје могућност читаоцима да пате због судбине јунака и пониру у метафоре и митологеме које је ауторка разасула по читавом тексту. Ова књига нам се не отвара одмах. И, узимајући је у руке сваки наредни пут, не знаш која ће те успомена из детињства дозвати с њених страница, који ће се теби познати сиже или реченица коју си некад прочитао огласити. На пример, већ сама подела романа не на поглавља, него на „доба“, временске одсеке, одмах вас упућује на *Књију Пројоведникову*: „Свему има време, и сваком послу под небом има време.“

Мишљења сам, можда помало нескромног, да је преводилац најбољи критичар и познавалац аутора ког преводи. Преводилац се удубљује у текст тек за ниво ниже од ствараоца тог текста, и постаје узоран читалац каквим би га желео видети Умберто Еко. Ја бих могла да напишем научни рад о свакој књизи коју сам превела током читаве своје преводилачке каријере. И најозбиљнији од тих радова био би посвећен *Памћивеку и друјим добима*.

Оно што ме у *Памтйивеку...* невероватно одушевљава јесте поставка „хронотопа“ – везе просторно-временских координата. Радња романа је ограничена местом које је Олга измислила: Памтйивек и његова околина периферија су цивилизованог света. Она се одвија негде близу Кјелца, невеликог пољског градића на реалној географској карти. На тај начин Памтйивек као да заузима одређено место у реалном простору, али истовремено поседује сва обележја митолошког простора. Митолошка поставка света увек започиње од успостављања сакралног центра, око којег се организује космос. У космографији Токарчукове управо се Памтйивек појављује као таква сакрална, средишња тачка. Из њега све произилази и у њега се све враћа.

У конструисању времена *Памтйивека...* запажа се исти онај парадокс као и у конструисању простора. То је реално време, то јест уписано у линеарну скалу историјског времена – догађаји почињу 1914. године, а завршавају се крајем XX века. Овде се нижу сви значајнији догађаји пољске историје – Први и Други светски рат, Холокауст, колективизација и социјализам. Притом време у роману поседује сва обележја митолошког: оно је сакрално, циклично и парадигматско. То је време првобитних догађаја и првобитних предмета. Ритам тамошњем животу задаје смена годишњих доба, дана и ноћи, сунца и месеца, појава првог лишћа и време његовог опадања. Оно што је описано у роману могло би се дешавати у било ком белоруском селу, зато што је свако од њих на сличан начин затворено у границама севера-југа-запада-истока и такође је током многих векова пропуштало кроз себе догађаје светске историје.

Иако су јунаци романа обични људи и описују се као обични људи, они такође узимају одговарајућа места у општој митолошкој слици света. Сваком од њих се може наћи митолошки или књижевни пандан. Тако, на пример, роман, како и доликује епском приповедању, почиње од јунаковог поласка у рат. Михал Небесни представља оличење вечитог луталице, Одисеја, који напушта Итаку и после дугих странствовања враћа се у домовину. Његова жена Геневефа сједињује у себи ликове Пенелопе, која чека мужа водећи домаћинство и одбијајући просце, и своје имењакиње, краљице Гиневре, чије се срце кидало између љубави према мужу, краљу Артуру, и његовом витезу Ланселоту. Девојка улице с надимком Стрна, одрастајући, стиче обележја чуварке Памтйивека и његових тајни, самим тим одговарајући троједној богињи-мајци из разних митолошких система. Оличавајући архетип чудесног зачећа и рођења, она рађа дете жбуна анђелског корена. И после, кад њена кћи пожели да се уда за човека којег ова мрзи, Стрна ће коначно постати налик на богињу плодности и, као грчка Деметра, поставља услов да кћи лето проводи с њом, а да се само током зимских месеци враћа мужу.

Књига се завршава својеврсним изласком ван граница митолошког времена и простора. Слично као у грчкој митологији, према Хесиоду, време почиње златним веком, а завршава се гвозденим, који је истовремено тачка завршетка циклуса и тачка изласка из митолошког времена у реално историјско. Јунаци или умиру, коначно постајући део Памтйивека, део мита, или напуштају свој свет без наде у повратак тамо, прелазећи ону сакралну границу коју је повукла ауторка.

Кад је Олга Токарчук добила Нобелову награду, белоруски новинари, немајући могућности да је интервјуишу, питањима су опседали мене – преводиоца. И ја сам се осећала као њен амбасадор у нашој земљи. Више пута су ме молили да упоредим Олгу

с неким писцем или списатељицом, да кажем на кога она подсећа не би ли је лакше сместили у некакве границе, одредили одговарајућу полицу за њу. Она мени не личи ни на кога, она је апсолутно самосвојна. Она се нигде не понавља, а притом остаје верна општем мотиву свог стваралаштва – путовањима и преласку граница. Свака њена књига написана је другачије и, седајући да радим, сваки пут се дуго прилагођавам новом језику приповедања, новом стилу, ритму и звуку. И сваки пут желим да захвалим драгој ауторки за то што допушта да постанем део стварања новог космоса, нове књиге.

*(С белоруској превела **Свеїлана Боіојевић**)*